

מברך רעהו בקול גדול

מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בְּבִקְרֵי הַשָּׁפִים קָלְלָה תַּחֲשָׁב לוֹ: (משלי כז יד).¹

במדבר רבה כ כא פרשת בלק – ברכות בלעם בקול גדול

אמר להם הקב"ה לישראל: אם שמרתם מצוותי, אני מפיל שונאיכם לפניכם, שנאמר: "לו עמי שָׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יִהְיֶה: כְּמַעַט אוֹיְבֵיהֶם אֶכְנֶיֶ וְעַל צָרֵיהֶם אֶשְׁיֵב יָדַי" (תהלים פא יד-טו).² כיון שראה בלעם היאך משמרים ישראל המצוות הקלות,³ אמר: מי יוכל לקלל את אלו ששומרים מצותיו של הקב"ה ושמם משותף בהן, שנאמר: "ה' אלהיו עמו" (במדבר כג כא)! המקללם, כאילו מקלל פני שכינה ששמו מעורב בשמם. התחיל הופך לְמַשְׁלִים: "וישא משלו ויאמר".⁴ זהו שאומר הכתוב: "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בְּבִקְרֵי הַשָּׁפִים קָלְלָה תַּחֲשָׁב לוֹ" (משלי כז יד) - כשבא בלעם לקלל את ישראל, עיקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך, שנאמר: "ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' ... את הקללה לברכה" (דברים כג ו).⁵ נתן הקב"ה כח בקולו וקולו הלך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו האומות שהוא מברכס. מניין? אמר ר' אלעזר הקפר: כתוב להלן: "קול גדול ולא יסף" (דברים ה כב) - שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו.⁶ ועל בלעם נאמר: "מברך רעהו בקול גדול ... קללה תיחשב לו" - שאמר לו: "לכה איעצך" והרג כ"ד אלף מישראל. יש קללה כזו?⁷

ילקוט שמעוני תורה פרשת בלק רמז תשסו – בקול גדול לשלילה ולחיוב

דבר אחר: וישא משלו - אמר רבי תנחומא: צדיקים כשהם מברכין את ישראל, אין נושאים קול גדול. משה כשברך את ישראל לא ברכם בקול גדול, אלא: "וזאת הברכה אשר ברך משה".⁸ ובלעם מגביה קולו ביותר ועליו אמר שלמה: "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו". כך בלעם הרשע מעירו לא בא אלא לקלל.

¹ מנהג ידוע הוא בעולם המדרש, לפתוח בפסוק מהכתובים או הנביאים ולהתגלגל משם לפרשה, תוך יצירת מתח בקהל השומעים לאן הדרשן מכון ואיך הוא יגיע בסוף לענייני דיומא ויצור קשר עם פסוק הפתיח. אף אנו נהגנו כך הפעם, אך נראה שמלאכתם של שואבי המים לנחש מה הקשר של הפסוק מספר משלי לפרשה, לא תהיה קשה במיוחד.

² ראו במדרש שם בקטע הקודם הדרשה על הפסוק: "כִּי לֹא דָבַר רַק הוּא מִקֵּם כִּי הוּא חִיִּיכֶם" (בדברים לב מז) והסיפור על מי שזלזל במים אחרונים (לא של מחלקי המים). וכבר דרשנו בפסוק זה ובמדרש זה בדברינו [לא דבר ריק הוא מכס](#) בפרשת האזינו.

³ ראו הדף [מצוה קלה](#) בפרשת עקב.

⁴ מה עוזר כאן המשל? אולי הוא מסמל את הדיבור העקיף והמתחכם. בלעם מבין שדיבור ישיר בגנות ישראל לא יהיה יעיל והוא מנסה את דרך המשל. אולי דיבור עקיף ומתחכם, לשון פתאים וערמה - תצליח. בואו "נברך" את ישראל אולי זה יצליח. ראו הפסוק במשלי ח יב: "אֲנִי חֲכָמָה שְׁכַנְתִּי עִרְמָה וְדַעַת מְזֻמּוֹת אֶמְצָא". האם הדרשן ער למשמעות של השימוש במונח "משל" כאן והשלכתו האפשרית על דרכי המדרש, על דרשותיו ומשליו הוא! השוו משלים אלה של בלעם עם משלי שלמה שכולם לשבח ולפאר. ראו תיאור גדולתו של שלמה בשיר השירים רבה ח שעי' המשל (הדוגמא) עשה אזניים לתורה ומאמרם שם: "אל יהי המשל הזה קל בעיניך, שעי' המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה". ראו דברינו [המשל הזה](#) בשיר השירים.

⁵ פסוק זה נמצא בפרשת כי תצא, באזכור דין איסור עמוני ומואבי לבוא בקהל ה' "עד עולם". ראו גם בנאום נחמיה בחנוכת בית שני: "... וַיִּשְׁכַּר עָלָיו אֶת בִּלְעָם לְקַלְלוֹ וַיִּהְיֶה אֱלֹהֵינוּ הַקָּלֵל לְבִרְכָּה" (נחמיה ג ב). על הפיכת הקללות של בלעם לברכות במדרש ראו גמרא סנהדרין קה ע"ב שבלעם ביקש לקלל והקב"ה שם חֲכָה בפיו של בלעם. מסביר מהרש"א שם: "ששם הקב"ה נתן לבלעם קול גדול שלא פסק לתת בפה דהיינו חכה וכמו שהחכה מצערת הדג להוליכו בעל כורחו הפך רצונו, כך היה מצער בלעם שהוליכו בעל כורחו הפך רצונו מקללה לברכה". ובמדרש פתרון תורה פרשת וירא בלק עמוד 198: "ר' יוחנן אמר: מלאך ישב לו בגרונו. רצה לברך מניחו, רצה לקלל אינו מניחו ... ור' יונתן אמר: מסמר של ברזל קבע לו בגרונו, רצה לברך מניחו רצה לקלל אינו מניחו". עוד על הפיכת הקללות לברכות שבעוונותינו הרבים גם חזרו לקללות כאשר עם ישראל חטא, ראו דברי רבי אבא בר כהנא בגמרא סנהדרין שם: "כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [מה טובו אלהיך יעקב](#) בפרשה זו בשנה האחרת. גם על ברכתו או שמא "ברכתו" של בלעם הרחבנו לדרוש בדברינו [עם לבדד ישכון](#).

⁶ על המשמעות של "ולא יסף" של הקול במעמד הר סיני, נחלקו אם משמעותו שלא פסק (ונמשך באוהל מועד ובבתי המדרש לדורות), או שהיה חד פעמי ושוב לא נשמע כזה בעולם. ראו רש"י בדברים ה כב שם בעקבות התרגום, רשב"ם ואבן עזרא שם וכן הגמרות בסוטה י ע"ב, סנהדרין יז ע"א. כמו כן הזכרנו עניין זה בדברינו על [נבואת אלדד ומידד](#) בפרשת בהעלותך שנבואתם לא פסקה וזה מה שעורר את יהושע לטעון כלפיהם: "אלדד ומידד מתנבאים במחנה".

⁷ יש קללה קשה מעצה זו שגרמה למותם של עשרים וארבעה אלף איש? הרעיון הבסיסי של המדרש הוא ברור וממנו לקחנו את המוטיב לפרשת השבוע, אשר חורג מגבולות הפרשה. הרעיון שברכה מוגזמת ומוחצנת הנעשית בפומבי וברעש גדול ובפרהסיא, היא בעצם קללה ולא ברכה, ובלעם הוא דגם אב לברכה כזו. בגוף המדרש, עם זאת, יש מספר בעיות שיתכן שמקורן בשיבוש ברבות העיתים והמעתיקים. וגם המקבילות בתנחומא הרגיל ובובר לא מועילות כאן. אם הקב"ה נתן לבלעם קול גדול שלא פסק "כדי שישמעו האומות שהוא מברכס", ולא עוד אלא שקול זה מושווה לזה של מתן תורה, מדוע נחשב הדבר לגנותו של בלעם? העצה הרעה שנתן, להזנות את עם ישראל, היא הקללה ולא הקול הגדול, כפי שהמדרש עצמו מסיים ואומר. ראו דברינו [נבואת בלעם ועצתו](#) בפרשה זו. כך או כך, ברכה מוגזמת ומוחצנת נחשבת כדבר לא חיובי ועל מוטיב זה "מברך רעהו בקול גדול" נבקש לדרוש הפעם.

⁸ מהמילים "וזאת הברכה אשר ברך משה" ברור לדרשן שזו הייתה ברכה בנחת ולא בקולי קולות. מעניין מדוע. אולי בהנגדה לתוכחות הגדולות של משה לאורך כל ספר דברים ובפרט בשירת האזינו הסמוכה. ראו דברינו [וזאת הברכה](#) בפרשה ההיא.

כיון שלא באה לידו, התחיל נושא קולו והיה מברך בקול גדול כדי שישמעו האומות מה ברכות הוא מברך ויכניסו בהן עין רעה ויבואו ויעשו מלחמה עם ישראל.⁹ א"ל הקב"ה: אני אמרתי לזקן: "ואברכה מברכך ומקללך אאור" (בראשית יב ג) - אותה קללה תחשב לאותו האיש.¹⁰

דבר אחר: "מברך רעהו בקול גדול" - כמה היה קולו של בלעם הולך? רבי יוחנן אמר: ששים מילין. רבי יהושע בן לוי אמר: שבעים אומות שמעו קולו של בלעם. רבי אלעזר הקפר אומר: נתן האלהים כח בקולו והיה עולה מסוף העולם ועד סופו. בשביל שהיה צופה ורואה האומות שמשתחוים לשמש ולירח ולכוכבים ולעץ ולאבן, לפיכך נתן כוח בקולו שישמעו כל אומות העולם.¹¹

מצודת דוד משלי פרק כז פסוק יד – בקול גדול בהשכמה

מברך רעהו בקול גדול - המשבח רעהו בקול גדול בפרסום רב בכל בוקר בהשכמה, רוצה למר בתמידות ובזריזות, הנה לקללה תחשב לו. כי כאשר ישבחוהו בנדיבות לב, רבים יחלו פניו ומחסרים עשרו.¹²

רש"י משלי פרק כז – וגם אבן עזרא

מברך רעהו - יש משבח את חבירו יום ויום והברכה נהפכה לקללה, שאומרים עליו שהוא וותרן בממונו ועשיר והכל באין ושואלין ממנו והמלכות מתגרת בו לגבות ממון. כך נדרש במסכת ערכין. ועוד יש במדרש רבי תנחומא כנגד בלעם שהיה מברך את ישראל בקול רם שנאמר וישא משלו וגו' – לשון נשיאות קול וסופו יעץ להחטיאם.¹³

⁹ ראו פירוש בעל הטורים על הפסוק: "וישא משלו" - שהרים קולו שישמעוהו כל שבעים אומות כדי שיקנאו בישראל. וזהו מברך רעהו בקול גדול. הברכה בקול גדול ובנשיאת הקול היא במטרה לעורר קנאה ועין הרע. עניין מעורבות האומות מסתדר כאן טוב יותר. וזה מוטיב שמצאנו הרבה בחז"ל שלא להרבות בברכות, להתנהג בצניעות, לא להחצין את העושר וכו', מחשש לקנאת הבריות ו/או לעין הרע. ולהלן גם נראה את החשש מהרשויות והשלטונות.

¹⁰ הזקן הוא כמובן אברהם שהקב"ה מבטיח לו בתחילת פרשת לך: "וְאַבְרָהָם מְבָרְכִיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאֵר וְנִבְרָכְךָ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה". וכבר הצענו פעם את הרעיון שבלעם הפסיק את ברכתו השלישית והאחרונה במילים: "מְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ וְאַרְיֶיךָ אֲרוּר" שמזכירות את הברכה לאברהם שכל המברך אותו יבורך וכל המקלל אותו יקולל (ואולי מתאימה יותר ברכת יצחק ליעקב בראשית כז כט שהופכת את הסדר ומסיימת בברכה: "אַרְיֶיךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ". משום כך הפנים בלב בנקודה זו שאין שום סיכוי שבלעם יקלל את ישראל וגם אם יקלל – הוא עצמו מקולל יהיה. והמדרש כאן אומר שכל זה בא מאוחר ולא עזר לו, שהרי כבר בברכתו בקול רם הריהו כמקלל והבטחת הקב"ה לאברהם כבר חלה עליו. שים לב לכינוי של בלעם "אותו האיש". ראו במדבר רבה כג ח על הפסוק: "לא איש אל ויכזב, וכן אדם ויתנחם", בדברינו [לא איש אל ויתנחם](#) בפרשה זו.

¹¹ הנה היפוך מוחלט של המגמה והדעה על בלעם תוך התעלמות מוחלטת מהחצי השני של הפסוק: "קללה תיחשב לו". השווה עם המדרשים על חלקו של בלעם בהרגעת אומות העולם סביב מתן תורה: "ה' מסיני בא - מלמד כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל, הרעיש כל העולם כולו על יושביו ... באותה שעה נתכנסו כל אומות העולם אצל בלעם בן בעור, אמרו לו: תאמר שהקב"ה מביא מבול על עולמו ומחריבו כשם שעשה לראשונים ... אמר להן: לאו, היום הוא מולך בעולמו, היום הוא מישב את עולמו ... תורה הוא נותן לעמו, שבח הוא נותן לבניו, שכר טוב ליראיו, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן. אמרו לו: אם כן, ה' יברך את עמו בשלום" (מדרש תנאים לדברים פרק לג). מדרש זה מופיע גם במכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה, גמרא זבחים קטז ע"א, פסיקתא רבתי פיסקא כ ועוד. העדפנו את נוסח מדרש תנאים לדברים בשל לשונו הבהירה יותר. וזה באמת נושא שיש לדון עלו בנפרד (בחג שבועות או פרשת יתרו) ולהשוותו עם המדרשים על הגויים שסיירו לקבל את התורה (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו, איכה רבה פרשה ג ועוד). ראו דברינו [כולנו גרים](#) בחג שבועות. לענייננו, מה שחשוב הוא כאמור הדעה הנגדית שקולו החזק של בלעם היה למען מטרה חיובית, להצביע על עם ישראל כנושא האמונה המונותיאיסטית ולנסות לקרב את הגויים. ראו תנא דבי אליהו אליהו רבה (איש שלום) פרשה כו: "לא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא גלאו לבלעם. מפני מה? מפני שעתידין כל אומות העולם לומר לפניו: רבונו של עולם, אילו נתתה לנו נביא כמשה, היינו מקבלים תורתך. לפיכך נתן להם הקדוש ברוך הוא בלעם בן בעור שהיה מעולה בחכמתו יותר ממשה". ראו גם בירושלמי מסכת סוטה פרק ה הלכה ו שבלעם הוא אליהו, אחד מרעיו של איוב. דמותו הרב-משמעית ורבת הפנים של בלעם חיה וקיימת ותישאר לעולם מקור לדרשות רבות ומגוונות, משלימות וסותרות.

¹² לפני שנמשיך במדרשים, נעשה אתנחתא אצל פרשני המקרא שמנסים להתמודד גם עם המילים "השכם בבוקר". מה עניין ההשכמה כאן? ראו דעת מקרא שמסביר שזה לשון זריזות והתמדה ומביא סמך מהפסוק בירמיהו ז יג: "וְאֶדְבַּר אֲלֵיכֶם הַשֶּׁמֶשׁ וְדָבָר" (וכן הוא בירמיהו לה ד). לעומתו, ראו פירוש רלב"ג על הפסוק שמציע פתרון אחר להשכמה: "מברך רעהו - מי שמברך רעהו בקול גדול והוא רגיל בכך וישיכים לברכו בבקר יום יום זה הענין יחשוב לו לקללה מאת השם יתברך כי עושה מאדם כמו אלוה ויותן לו התודה והברכה בדמיון מה שראוי לתת לשם יתברך". כך מפרש גם אלשיך והדברים מזכירים אולי את הגמרא במסכת ברכות יד ע"א: "אמר רב: כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - כאילו עשאו במה, שנאמר: חֲדָלוּ לָכֶם מִן הָאֵדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בָאֲפִי כִּי בְמָה נִחְשָׁב הוּא (ישעיהו כב), אל תקרי בְּמָה אלא בְּמָה". וכך נראה שמסביר גם מלב"ם על הפסוק. וחזוק לפירוש רלב"ג ולפירוש רש"י להלן, שאין כאן רק עניין של קול גדול, אלא גם של תכיפות ותדירות, ראו מדרש תנחומא פרשת מקץ: "כך שנו רבותינו: אין מתפללין יותר מג' תפילות שתקנו אבות העולם. שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש: מהו להתפלל בכל שעה? אמר ליה: אסור. אמר לו: למה? אמר לו: שלא ינהג קלות ראש בגבורה". ראו אגדה זו בדברינו [ולוואי ויתפלל אדם כל היום](#).

¹³ רש"י מחזיר אותנו לעולם המדרש. מחד גיסא, למדרש במדבר רבה (תנחומא) בו פתחנו; ומאידך גיסא, לגמרא במסכת ערכין ואבות דרבי נתן שנראה להלן. אך לפני שנחזור אל המדרש, בעקבות רש"י, נזכיר את פירושו המיוחד של אבן עזרא שקושר את הפסוק שלנו עם הפסוק שלפניו בספר משלי לעניין אחד: "קח בְּגָדוֹ כִּי עָרֵב זֶר וּבַעֲד נִכְרִיָּה חֲבֵלָה: מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בְּבֶקֶר הַשִּׁיחִים קָלְלָה תַחֲשָׁב לוֹ" ואלה דבריו: "קח, מברך - שנים דברים, מברך רעהו הוא שהיה ערב בעבור זר ומברך רעהו המלוה בקול גדול, כדי שישמעו אחרים הברכה למצוא חן בעיניו שלא יקח בגדו. בבקר השכם שישכים למלאכתו ויברכהו יחשוב לו רעהו המברך כאלו קללו ולא יחמול מקחת בגדו". לא ירדנו לסוף דעתו של אבן עזרא, אבל מצאנו פירוש דומה בדעת מקרא (בלי ציון אבן עזרא כמקור): "ואפשר שדיבר החכם כאן במלווה הבא השכם בבוקר לבית הלווה או לבית הערב, כדי לקחת ממנו את עבוטו". ועדיין לא ברור העניין.

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יא – לא להעשיר

"וואל תתודע לרשות" – כיצד? מלמד שלא יצא לו לאדם שם ברשות. כיון שיצא לו שם ברשות, סוף נותנין בו עיניהם והורגים אותו ונוטלין הימנו כל ממונו. כיצד? היה חבירו יושב בשוק ואומר: הקב"ה יחננו לפלוני! היום יצאו מתוך ביתו מאה שוורים, מאה רחלים ומאה עזים. ושמע הימנו סרדיוט אחר והלך ואמר להגמון. עמד והקיף את כל ביתו ונטל ממנו כל ממונו. עליו הכתוב אומר: "מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו".¹⁴

מסכת ערכין דף טז עמוד א – לא לספר בטובה

אמר רבה בר רב הונא: כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, לית בה משום לישנא בישא; מאי טעמא? חברך חבא אית ליה, וחברא דחברך חבא אית ליה.¹⁵ כי אתא רב דימי אמר, מאי דכתיב: "מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו".¹⁶ כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחרו קמיה שפיר, למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר: רחמנא ניברכיה לפלגיא דהכי טרח קמאי, ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה.¹⁷

תני רב דימי אחוה דרב ספרא: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.¹⁸ איכא דאמרי: רב דימי אחוה דרב ספרא חלש, על רב ספרא לשיולי ביה. אמר להו: תיתי לי דקיימי כל דאמר רבנן. א"ל: הא מי מקיימת? לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו? אמר להו: לא שמיעא לי, ואי הוה שמיעא לי קיימתה.¹⁹

מסכת ברכות דף נח עמוד א – אורח טוב ואורח רע

הוא היה אומר: אורח טוב מהו אומר – כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח – לא טרח אלא בשבילי.²⁰ אבל אורח רע מהו אומר – מה

¹⁴ וממשיך שם המדרש: "דבר אחר אל תתודע לרשות. היה חבירו יושב בשוק ואמר: הקב"ה יחננו לפלוני. אותו היום הכניס לתוך ביתו כמה כורין של חטים כמה כורין של שעורים. שמעו ממנו לסטים ובאו והקיפו את כל ביתו ונטלו ממנו כל ממונו. לשחרית אין לו כלום. עליו הכתוב אומר: מברך רעהו בקול גדול וגו'". ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק כב: "אל תתודע לרשות, שכל מי שהוא מתודע לרשות, נותנים פנים בו וזוקפים פנים בו. כיצד? בני אדם עוברים בשוק: ראו כמה ברכות יש לזה, ברוך שכן עשה וברוך שכן נתן. שמעו הליסטים נכנסו אצלו בלילה ונטלו את נפשו ונשאו את ממונו. מי גרם לו? אלו שברכו אותו בקול גדול, שנאמר: מברך רעהו בקול גדול וגו'". הדגש כאן הוא על הרשויות או הגזלנים שנוטלים ממנו של אדם, אבל נראה שאפשר לחבר מדרשים אלה גם למוטיב שאין הברכה מצויה אלא בסמוך מהעין (תענית ח ב) ואין אדם מעשיר את עצמו (לא מצאנו את המקור). כך או כך, בין השיטין מתחדד הביטוי שאנו דנים בו: "המברך את רעהו בקול גדול, קללה תיחשב לו". מי הוא "לו"? שבמשפט זה? למי תיחשב הקללה ועל מי תחול? על ראש החבר שמרבה לברך (עם או בלי מרכאות) בקול גדול או על ראש ה"מבורך"? במדרשים על בלעם נטינו לחשוב שהכוונה היא למברך – לבלעם, שנחשב לו שקילל. אבל מכאן ואילך נראה שהדגש הוא על המבורך, שסופו שייצא נפגע ומקולל. המברך בקול רם, ודאי שאין מעשיו ראויים וברכתו – קללה היא. אבל גם המבורך לא יוצא נקי. עניין זה יובן בהמשך. ואכן, עם ישראל יצא נפגע מברכתו של בלעם שבסופו של דבר פעלה את פעולתה ונפלו מישראל עשרים וארבעה אלף. ראו דברינו [בנואת בלעם ועצתו](#) בפרשה זו. נשוב ונקרא את מדרש במדבר רבה לעיל בו פתחנו, בעיקר את הסיפא: "ועל בלעם נאמר: מברך רעהו בקול גדול ... קללה תיחשב לו - שאמר לו: לכה איעצך והרג כ"ד אלף מישראל. יש קללה כזו?!". (יש קללה קשה מזו?)

¹⁵ כל דבר שנאמר בפני שלושה אין בו משום לשון הרע, משום שלכל חבר יש חבר ולחבר של החבר יש חבר. רש"י מסביר שמדובר באמירה של מישוהו ("הבעלים" של הדבר) בפני שלושה. מי משלושת הנוכחים שמפיץ מידע זה הלאה (אינו שומר סוד), איננו בגדר מספר לשון הרע, משום שנאמרה בפני שלושה וסופה להתפרסם ולהתגלות ברבים בכל מקרה (ויש לעיין מה הדין ברשתות החברתיות בימינו).

¹⁶ ראו רש"י על אתר שם שמדגיש שה"ל" הוא על החבר, על הרע שאותו מברכים ובשבחו מגזימים: "קללה תחשב לו - אותה ברכה קללה היא לו לחבירו". כפי שמובן בהמשך ומכל הדוגמאות שנביא ושכבר הבאנו לעיל.

¹⁷ מי שהתארח אצל מישוהו וטרחרו לפניו כיאות ולמחרת הוא יושב בשוק ומשבח בקול את בעל הבית אצלו התארח ושומעים האנשים ובאים ואונסים אותו. רש"י מבאר שם שאונסים אותו אין זה בהכרח שגוזלים אותו בכח וגונבים את ממונו, אלא אפשר גם שאונסים הוא מתאכסנים, היינו, שבעקבות דברי השבח עטים עליו האורחים והעניים "עד שמכלים את ממונו". ראו גמרא בבא מציעא כג ע"ב ש"אושפיזא" הוא אחד משלושה דברים שחכמים היו משנים, היינו לא אומרים את האמת. ולנו זכור גם הביטוי: הרואה שמתקבל יפה יוקיר רגליו, היינו שלא לחזור ולבקר לעתים תכופות מדי במקום שמארחים יפה ולא לפרש את "אתם תמיד מוזמנים" באופן מילולי. ואיננו זוכרים את מקור ביטוי זה וכל המחכימו, יבורך.

¹⁸ רש"י שם: "שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי, הוא עצמו אומר: חוץ ממדה רעה זו שבו. או אחרים שומעין שזה משבח ואומרים הלוא מדת כך וכך בידך". – הוא לא כזה "צדיק".

¹⁹ רב ספרא בא לבקר את רב דימי אחיו החולה. אומר לו רב דימי שכל מה שחכמים ציוו הוא קיים. שאל אותו: כלום קיימת גם את האמרה לא לספר בטובתו של חברך? וכי מעולם לא שבחת מי מחברך? (נראה ששניהם מחפשים סיבה למחלתו של רב דימי). עונה לו רב דימי שאמרה זו של חכמים: "אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו" לא הייתה ידועה לו (לא שמע אותה). ואילו ידע היה מקיים גם אותה. עוד בנושא זה, ראו גמרא בבא בתרא קסד ע"ב בסיפור על רבי שמעון בנו של רבי שפעם אחת כשהובא לפניו גט מקושר שחסר בו התאריך ואביו (רבי) הביט בו בעין רעה, אמר שיהודה החייט כתבו. ועל זה ענה לו אביו: כלך לך מלשון הרע הזה. ופעם אחרת היה יושב ר' שמעון לפני רבי אביו והיה קורא פרשיות בספר תהילים מהודר. וכשאביו שיבח את הספר, שוב אמר בנו: לא אני כתבתי אותו. יהודה החייט כתבו. וגם על זה ענה לו אביו: כלך מלשון הרע הזה. כל זאת בשל הכלל של רב ספרא: "לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו". ורשב"ם מפרש שם: "בא לידי רעתו - לידי גנותו מתוך שמרבין בשבחו מזכירין שם גנות שבו". ועל"פ, מרב דימי למדנו שמותר לאדם לשבח את עצמו.

²⁰ ראו דברינו [בשבילי נברא העולם](#) בדפים המיוחדים.

טורח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה - לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו.²¹

מסכת זבחים דף פח עמוד ב – בקול ובחשאי

מעיל מכפר על לשון הרע. מנין? א"ר חנינא: יבוא דבר שבקול ויכפר על קול הרע.²²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו פירוש אור החיים בראשית כט ו שרועי חרן ממעטים בשבחים של רחל ולאה, במפגשם עם יעקב, על מנת "לא להעשיר" את לבן ולהימנע מלברך את בית לבן בקול גדול: "שלא יתארח אצלו הרבה ויִעָנֶי". אולי ניתן לצרף גם עניין זה לשלושה הדברים שבהם היה רבן גמליאל משבח את "בני המזרח" (בראשית רבה עד ב, פסיקתא דרב כהנא פסקא ד – פרה אדומה): "שאינן נושקין בפה אלא ביד, ואין נושקין בפת אלא חותכין בסכין, שאינן נוטלין עצה אלא במקום מרווח". ואם כך, אזי רב דימי שמזכיר מנהג זה בגמרא ערכין לעיל, קיבל זאת ממנהג קדום שהיה נהוג במזרח מקום מגוריו בבבל (אחרי שנחת לשם מארץ ישראל).

²¹ הראשונים עימתו דברים אלה מול מה שהבאנו לעיל שאין לשבח את בעל הבית. ראו למשל תוספות בבא מציעא כג ע"ב (על הגמרא בבא מציעא של "אושפיזא" שהבאנו לעיל): "באושפיזא - אם שאלוהו אם קבלוהו בסבר פנים יפות יאמר לא, כדפירש רש"י דאמרינן בערכין (דף זז). מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם בערב קללה תחשב לו. ואם תאמר והא אמרינן בברכות (דף נח). אורח טוב אומר כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי? ויש לומר דהתם מיירי בין בני אדם מהוגנים והכא בין בני אדם שאינם מהוגנים". ואחרים (תוספות הרא"ש) הבדילו בין אמירה בצנעא ובין אמירה בפומבי. ראו עוד בית הבחירה למאירי על אתר בגמרא ברכות: "אורח טוב ראוי לו לשבח אכסניא שלו ולספר בכבוד שעשה לו, אף ביתר ממה שלא כבדוהו. ומכל מקום, דווקא בצנעא ובמקום שאין מצד דבורו גרמא להרבות לו באכסניא ולגרור לו הוצאה. ואם עשה כן, עליו הכתוב אומר: מברך רעהו בקול גדול וכו', כמו שביארנו בקצת מקומות". אולי ההבחנה הפשוטה היא בין מתן שבח ותודה למשפחה שאירחה אותו, בפניהם, ובין לספר לאחרים. ואולי יש להבדיל בין הצד הרוחני לצד הגשמי. לא לרוץ ולספר בכל העיר איזה אוכל טוב הגישו שם ואיזה בית מהודר יש להם ובאילו כלים מהודרים הם אוכלים (ולהתפאר שאותך הזמינו). אבל אפשר ומותר לספר אילו דברי תורה וחכמה נאים אמרו בשעת הסעודה, אילו נימוסים טובים הפגישו בעלי הבית וילדיהם וכו'.

²² היינו קול הפעמונים שבמעיל הכהן הגדול מכפרים על קול לשון הרע. אבל בגמרא יומא מד ע"א שנינו: "תנא דבי רבי ישמעאל: על מה קטורת מכפרת - על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי". השוואה זו מביא בעל תורה תמימה בפירושו בשמות כט הערה ח וכן במדבר פרק יז הערה ח והוא מציג את הפתרון הבא. לשון הרע יכול להיות בחשאי ויכול להיות בקול ושניהם צריכים כפרה ותיקון: חשאי מול חשאי - הקטורת, וקול מול קול - קול צלילי הפעמונים שהיו על מעיל הכהן הגדול. שנזכה לעולם לברך את חברינו וידידינו ולשבח מעשיהם הטובים עמנו בשקט ובצנעא ולא בקול רם, ולא לספר בגנותם לא בחשאי ולא בקול, לא בצנעא ובוודאי לא בפומבי.